

szani Furtwänglerrel, Rosebaud, Ansermet és Solti vezényletével. Viszont úgy láttam, a kisebb karmesterekkel nem egyszerű játszani, vagy zenei szempontból kommunikálni. Amikor tanítani kezdtem, alapítottam tanítványaimból egy kamarazenekart, és már 25 éve működik a Varga Tibor Kamarazenekar. Svájcban élek, de rendszeresen tanítok Németországban. 1949-ben alapítottunk egy akadémiát Detmoldban, Nyugat-Németországban. A Nordwest Deutsche Musikakademie nevet viseli. Andre Navarra tanít csellót, és Bruno Giuranna brácsát. Mindannyian utazó tanárok vagyunk, itt alapítottam ezt a kamarazenekart. Mintegy 70 hangversenyt adunk évente.”

„Milyen műveket vettek lemezre az együttessel?”

„Sok barokk művet, mint a A négy évszak, számos Bach concertót, és olyan romantikus műveket, mint a Dvořák- és a Csajkovszkij-szerenád, Strauss „Metamorfózis”-a, és sok modern művet, amelyek közül néhányat kifejezetten nekünk írtak. A vezénylet valójában a hegedűjáték kiterjesztése, egy másik út, amelyen haladva zenélhettek.

„Megkérhetem, hogy mindezt foglalja össze, és adjon tanácsot néhány szóval azoknak a fiatal muzsikusoknak, akik életpályául kívánják választani a hegedűlést?”

„Először is, napjaink fiatal muzsikusai két kategóriába sorolhatók. Sajnálom azokat, akik csak azért hegedülnek, hogy híresek és fontosak legyenek, mert nekik nehéz, bonyodalmas, és gyakran szomorú az életük. Ebben bizonyos vagyok. A külszíni dolgok soha nem kárpótolhatják azt az ürességet, ami végül kialakul az ilyen mentalitásból. Személy szerint elkötelezett vagyok azok iránt, akik valóban szeretik a zenét, és eltökéltek, hogy történjék bármi, játszani fognak, legyenek bár anyagi szempontból sikeresek, vagy kevésbé sikeresek. Nekik azt mondom, folytassák, mert találnak majd olyan embereket, akik megértik, értékeli őket. És ha tényleg érdekelték abban, hogy mélyebben belemerüljenek a dolgokba, becsületesen szembenéznek önmagukkal, szüntelenül igyekeznek elérni a művészi tökéletességet, akkor ez bizonyosan elégedettséggel tölti majd el őket. Talán ez nehéz, viszont elnyeri csodálatos jutalmát. Biztosítom Önt, hogy bár gazdasági szempontból a muzsikus élete

igen kemény, mindenki számára jut valahol hely. Elégedettséggel kell töltse el őket, hogy örömet és táplálékot magában a muzsikában lennek, és örömet szereznek nekik azok az emberek, akik ugyanezeket az ideálokat követik, és ugyanúgy örömeiket lelik a muzsikában. Akkor bizonyosan valódi boldogságban lesz részük. Biztosan tudom, hogy megelégedettek lesznek, foglaljanak el bármilyen pozíciót a zenei világban, legyenek akár szólisták, vagy üljenek egy szimfonikus zenekarban a második hegedű legutolsó pultjánál. De ha a tütiben ülnek egy szimfonikus zenekarban, és közben arról álmodoznak, hogy Paganini játszanak szólistaként, és hatalmas plakátokon látható a fényképük, akkor rendkívül boldogtalanok lesznek.”

„Tehát már kezdettől fogva becsületesen kell szembenézniük önmagukkal?”

„Mindez így foglalható össze.”

Eszmecszerénk Varga Tiborral ezzel a kommentárral zárult. Ki tagadhatná, hogy ez a nagyszerű hegedűs, tanár és karmester az általa kijelölt célokat messzemenően megvalósította, túlszárnyalta, és – mindennek felett – megtalálta a boldogságot? Rakos Miklós

Prágai Tavasz 1990

Rafael Kubelik (1914–1996) visszatérése

1948-ban, a kommunista diktatúra hatalomra jutásakor Kubelik tiltakozásként elhagyta Csehszlovákiát, azzal a fogadalmmal, hogy csak akkor tér vissza, ha hazája ismét szabad lesz. Ez a pillanat 1990-ben végre eljött és a 76 éves mester több, mint négy évtizedes önkéntes emigrációja után ismét egykori zenekara a Cseh Filharmonikusok élére állt, hogy a Prágai Tavasz két megnyitó hangversenyét elvezényelje. A hagyományos műsor ilyenkor mindig Smetana: Hazám c. szimfonikus költemény ciklusa. Hihetetlen ováció fogadta Kubelik visszatérését, megjelenését a Smetana-terem dobogóján. A közönség és a zenekar az ott lévő Havel elnököt és Kubeliket egyszerre ünnepelte. Rég láthatott ekkora ünneplést a patinás koncert terem.

Erről az eseményről nem lehet és nem is tudok a megszokott módon beszámolni, mert életem egyik legnagyobb és legemlékezetesebb zenei élményében is volt ré-

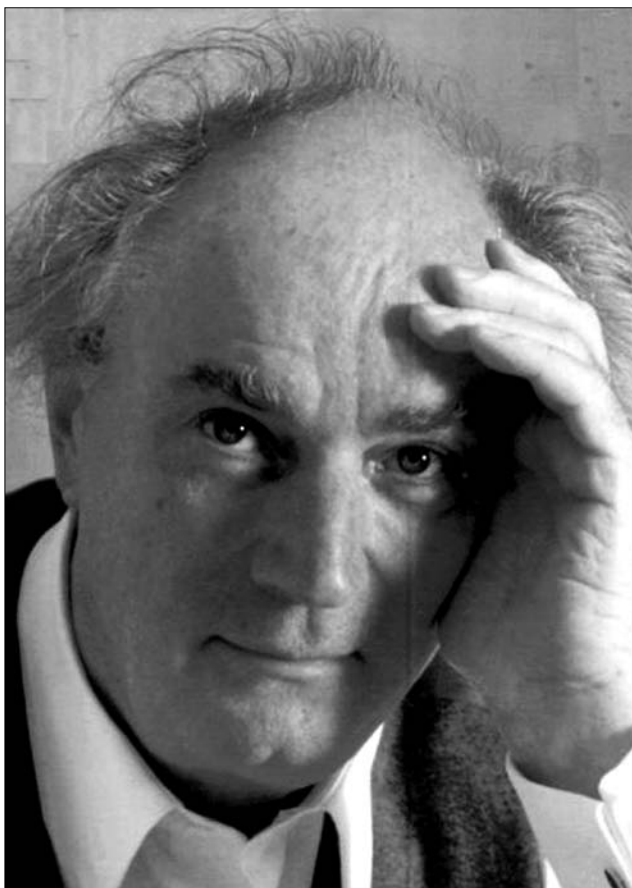
szem. Rafael Kubelik egyénisége, szellemi nagysága, kisugárzása lenyűgöző. Zenélésének hallatlan közvetlensége, természetessége, igen természetessége, egyszerűsége az ami megkülönbözteti őt oly sok nagyhírű, felkapott, agyonreklamozott fiatalabb kollégájától.

Kubelik fényes karriert futott be emigrációs évtizedei alatt, a londoni Covent Garden, a New York-i Metropolitan zenei vezetője volt, majd hosszabb időn keresztül a Bajor Rádió Szimfonikus Zenekarának vezető karnagya. Az elmúlt évtizedekben nem csak hazájában, de a kommunista uralom többi országában sem vállalt szereplést. Az 1990-es Prágai Tavasz alkalmából kétszer vezényelte el Smetana: Hazám című sorozatát és ezt örökítette meg hanglemez és videó felvétellel. A nagy visszatérés alkalmából a 76 esztendő Kubeliket bel- és külföldi újságírók, rádiósok, tévések hada ostromolta, de ő elhárította a nagy nyilvánosságot.

A koncertről készült lemezfelvételt közösen hallgatta meg a Cseh Filharmonikusok tagjaival és ekkor mondta el kötetlen formában gondolatait a vezényletről, majd az európai demokrácia újjászületéséről. Ott és akkor rögzítettem következő gondolatait:

„Drága barátaim, nagyon szépen köszönöm. Nem csak azzal okoztak örömet, hogy maguk között lehettem, nemcsak hogy lemezre vehettem azt amire világéletemben vágytam, hiszen nekem mindig az volt a kívánságom, hogy a Cseh Filharmonikusokkal lemezre játszhassem a Hazám ciklust. Köszönöm, hogy megadták nekem ezt a lehetőséget, szívből köszönöm. Tudom, hogy ez jó dolog, és most ez a jó dolog sikerült és a hű szerelem győzött, mindannyiunk közös szerelme.” – Idézte Smetana: Eladott menyasszonyának egy mondatát Kubelik, majd így folytatta: „Csak bizonyos idő elmúltával lehet feldolgozni, megérteni azt, amit itt most

néhány hét alatt végigcsináltam és átéltem. Valami olyan állapotban élek, ami se nem álom, se nem valóság hanem a kettő között valami, félálom. És ez csodálatos állapot, mert a tudatalatti átveszi azt ami benne van a tudatban, a tudat pedig felhasználja azt, ami a tudatalattiban történik. Ez metafizikus szint és ha egy ilyen pillanat, ha egy ilyen időszak eljön, az csak ahhoz hasonlítható, amit az ember hangversenyen él át, amikor vezényel, zenél és egyszer csak minden eltűnik, persze csak annyira, hogy a zene ne tűnjön el. És ha az ember akkor felülről láthatná önmagát, biztosan csodálkozna; mit csinálsz te odalenn, miért hadonászol? Ugyanakkor valahogy együtt vagyunk a zenével, de mégsem egészen. Valamiféle felemás állapotról van szó, és ez az állapot az Isten ajándéka, mert ekkor látja az ember, mi is tulajdonképpen az élet. Mert az élet nem csak a materiális valóság, de nem is csak pusztán álom, a kettő között különbséget kell tenni és ha az ember jól eltalálja az egyensúlyt, akkor ebben a köztes, felemás állapotban van az igazi boldogság. Ilyenkor nem szabad szem elől téveszteni, hogy pozitívum és negatívum, aktivitás és passzivitás tulajdonképpen ugyanannak a körnek részei és ki kell választani ebből azt ami aktív, ami pozitív. Az élet nagyon különös dolog, talán itt erről nem is kellene beszélnem, hisz ez nem tartozik ide, de ehhez a típusú munkához igenis hozzátartozik, mert a mi munkák voltaképpen nem más, mint ebben a felemás állapotban dolgozni. Ha az embernek bírálnia kellene például egy ilyen lemezfelvételnél a minőségét, akkor nem csak a valóságos hangzásoképet, hanem a belső állapotot is figyelembe kell venni, hogy a lélek nem hiányzik-e belőle és a szív nem hiányzik-e. De ha csak a lélekre és csak a szívre hagyatkoznék, akkor viszont elhanyagolnám a precizitást. Tökéletes dolog persze nincs. Nem is szeretem azt a szót, hogy perfekt, tökéletes. A tökéletességről akkor lehetne – hangsúlyozom, lehetne – beszélni, ha az ihlet, a technika, a precizitás, a hangzás, mindez teljesen tökéletes módon, ugyanazon a szinten lenne. Ezt viszont nem is lehet megvalósítani élő

hangversenyen. Létezik viszont a precizitásnak egy fajtája, ha vágni lehet az anyagot, mint jelen esetben. De hogy a lélek és az a bizonyos ihlet is benne van-e, megnémi rögtönzés is, hogy ne csak szigorúan, akadémikusan fogjuk fel a zenélést... Nos hát ez az egésznek a titka. Ezért mondom, hogy ezt a munkát csak abban a bizonyos, köztes, felemás állapotban lehet jól végezni és jól megítélni. Ez voltaképpen többszörös munka. Először itt van az ember saját elképzelése, hogy hogyan is hangozzék a mű. Ez az elképzelés tulajdonképpen az évek során alakul ki, ott-hon, amikor nyugalom van, esetleg éjjel. Elképzelem az egész mű hangzását, az előadás menetét. Aztán eljön a próba napja és a hangzás természetesen egészen más, mint amit elképzeltél, mert a képzelet más, mint a valóság. A hegedű más-képp szól, mint ahogy elképzeltük, a klarinét sem szól úgy, mint múltkor egy másik zenekarban. A hangzás arányai is mások, és most az a kérdés, hogy mit kell kijavítani, min kell változtatni, attól függ mekkora a különbség. Ha nagy, akkor meg kell próbálnom valóra váltani az eredeti elképzelésemet, ha kicsi, akkor majdnem azonosult az elképzeléssel. És ez az azonosulási pillanat ahhoz az állapot-

hoz vezet, hogy tulajdonképpen kétszer hallom a művet. Ebben a pillanatban az ember úgy érzi, nincs szüksége a fülére, az agyára, a szívére sem, ebben a pillanatban semlegessé válunk, és ez a semlegesség okozza, hogy egyszer csak úgy érzem, fent állok a magasban, szinte a súlytalanság állapotában. Ez persze nem tart sokáig, mert ha sokáig tartana, talán el is ájulnánk, vagy nem tudom mi történne. Én most nagyon boldog vagyok. A cseh-szlovákiai eseményekkel kapcsolatos érzéseim hihetetlenek és káprázatosan örömteliek. Mindenkinek bele kellene gondolnia abba, mit jelent ma ez a két szó: demokrácia és szabadság. Ezekben a fogalmakban él és tükröződik egész történelmi örökségünk. Comenius szavaival élve; most saját kezünkbe vesszük dolgaink igazgatását, felelősséget vállalunk a szólás-szabadságért, egyéni és kollektív jogokért. A nem egyenjogú személyiségként kezelt ember ki-

szabadult végre a politikai doktrínák hálójából és méltóságot nyert, amely nélkül az ember nem élhet. Az egyén és az egyéni gondolkodás tisztelete nélkül nem létezhet semmiféle kollektív tett sem. Eljött az a pillanat amelyre több mint 40 éve vártam, bebizonyosodott, hogy erőszakkal és elnyomással nem lehet semmilyen ideológiát érvényre juttatni. 40 évvel ezelőtt azért hagytam el hazámat, mert nem akartam kiszolgálni a bűncselekményekben torkolló hamis eszméket. Ma jelentős és gyorsan változó korban élünk, a világ új alapokon egyesül, nincs idő nosztalgiára és szentimentalizmusra. Véleményem szerint a nagy francia forradalom óta nem élt meg hasonlót Európa. Nem tudtam mikor, de mindig hittem, hogy egyszer visszajövök, és talán nem is az volt a fontos, hogy megélem-e, az volt a fontos, hogy hittem, hogy ez a nemzet megéri. Hogy én 66, 76 vagy 56 éves vagyok, mindegy. Nekem persze jobban tetszett volna, ha 10 évvel fiatalabb vagyok amikor ez bekövetkezik – ezt bevalom” – fejezte be gondolatait Rafael Kubelík.

*Közreadja:
Boros Attila*